

خوانش معماری شهر تهران در عصر معاصر بر اساس رمان شکر تلخ از منظر نظریه منطقه‌گرایی انتقادی

گلرخ فریور

گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

منوچهر فروتن^۱

استادیار گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

مریم چرخچیان

استادیار گروه معماری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

رضا صادقی شهپر

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۹

چکیده

از جمله دغدغه‌های امروزه شهر تهران فقدان هویت منطقه‌ای، یکسان‌سازی محیط کالبدی و در پی آن از بین رفتن هویت معماری سیمای این شهر و قطع ارتباط انسان با مکان است. از آنجا که در ایران هویت هر شهر با فرهنگ و اقلیم همان منطقه گره خورده است، لذا نمود آن را می‌توان در داستان‌های واقع‌گرایانه و به طور خاص داستانهای اقلیمی هر منطقه جست و جو کرد. «شکر تلخ» یکی از رمان‌های سه‌گانه جعفر شهری است که به طور خاص به توصیفات در ارتباط با مکان، کالبد و معماری، رابطه انسان و فضا، باورها و آداب و رسوم، طبیعت و... تهران قدیم در عصر معاصر که همگی به وجود آورنده هویت معماری منطقه به حساب می‌آید، پرداخته است. ارائه ویژگی‌های معماری تهران قدیم از طریق خوانش داستان «شکر تلخ» بر مبنای نگاه منطقه‌گرایی انتقادی، برای رسیدن به کیفیت فضایی مطلوب. پارادایم معرفت‌شناسی پژوهش تفسیر‌گرایی، به لحاظ نوع استدلال تطبیقی و به لحاظ نوع داده کیفی است. نوع پژوهش به لحاظ هدف بنیادی، به لحاظ نوع نتایج توصیفی-تحلیلی و به لحاظ راهبرد پژوهش تحلیل تماتیک است و از آنجا که بنیاد این پژوهش بهره‌گیری از ادبیات اقلیمی است، لذا از نقد ادبی و نشانه‌شناسی استفاده شده است. شیوه گردآوری داده‌ها اسنادی و ابزار گردآوری داده‌ها متن خوانی است. ویژگی‌های استخراج شده معماری تهران قدیم از طریق خوانش داستان «شکر تلخ» شامل: ویژگی‌های مکانی-منطقه‌ای، فرهنگی-اجتماعی، اقلیمی، کالبدی، زیبایی‌شناسی/منظری-بصری، تقابل‌های دوگانه، کالبدی-اجتماعی، مکانی-فضایی و ویژگی‌های صدایی است.

کلیدواژگان: معماری، منطقه‌گرایی انتقادی، تهران، شکر تلخ، داستان اقلیمی.

مقدمه

شهر تهران از دیرباز به دلیل پایتخت بودن دارای اهمیت بسیاری بوده است. با ورود مدرنیته به ایران شهر تهران نیز دستخوش تحولات شکلی و محتوایی بسیاری شده که معماری نیز بخش مهمی از این تحولات است. ایجاد ناهماهنگی در کالبد معماری، ایجاد ساختمان‌هایی بی روح و عاری از هرگونه حس مکان و سنت‌گرایی مختص آن منطقه از جمله این تحولات است. اگرچه اواخر عهد قاجار و اوایل عهد پهلوی شروع این دگرگونی‌ها بود، اما این تحولات در همه جا یکسان و فراگیر نبوده؛ به این معنا که برخی از مکان‌ها و فضاها همچنان سعی در حفظ بافت و کالبد خود کرده به گونه‌ای که به لحاظ کالبدی و اجتماعی (فرهنگ، هویت و...) دارای شاخصه‌های بسیاری به جهت الگوبرداری برای حفظ هویت معماری - منطقه‌ای شهر تهران است. با توجه به اینکه انسان و فرایندهای اجتماعی، طبیعت، توده و معماری همگی باعث به وجود آمدن شهر تهران و هویت مختص آن شده‌اند، پس چنین می‌توان گفت که در اصل هویت مکانی حاصل شناخت‌های عمومی و محیط پیرامون است.

از آنجا که «ادبیات آیینی حوادث و رخداد‌های جاری و تاریخ ملت‌هاست» می‌توان چنین نتیجه گرفت که آنچه به روایت داستان در می‌آید، بستری برای تحلیل، تفسیر و خوانش شهر است. لذا هنرهایی مانند ادبیات و به ویژه داستان‌های بلند که در آن محتوا بسیار اهمیت دارد، در معماری می‌تواند حائز اهمیت باشد. از طرفی «داستان‌های اقلیمی» هر منطقه غالباً بازتاب دهنده ویژگی‌ها و عناصر مشترک کالبدی و غیرکالبدی همچون معماری و عناصر مرتبط با آن؛ فرهنگ، سنت، آداب و رسوم و...، یک منطقه جغرافیایی هستند. نویسندگان اینگونه داستان‌ها که اغلب واقع‌گرا هستند، مهارت زیادی در اشاره به جزئیات دارند. در نتیجه داستان‌های نقل شده از نویسندگان بومی و واقع‌گرای هر منطقه می‌تواند یکی از بهترین منابعی باشد که از طریق آن‌ها می‌توان محورهای مرتبط با معماری یک منطقه را مورد خوانش قرار داد (فریور و دیگران، ۱۳۹۹). همچنین «منطقه‌گرایی» و «معماری منطقه‌گرا» سبکی از معماری است که در عین استفاده از امکانات عصر مدرن موجب ایجاد تنوع، حفظ هویت و ارزش‌های معماری مختص هر منطقه خواهد شد. «منطقه‌گرایی انتقادی» نیز می‌تواند در کنار سود بردن از مزایای جهانی، منجر به خلق معماری با هویت منطقه‌ای در کنار ظاهری مدرن شود. در منطقه‌گرایی به دلیل تفاوت در نوع تفکر، رسوم و کالبد هر منطقه، دستاورد هر منطقه با منطقه دیگر فرق دارد، همانند ادبیات بومی در اقلیم‌های مختلف ایران که به دلیل تفاوت‌هایی در طبیعت، معماری، شیوه زندگی، فرهنگ، آداب و رسوم و... دارای سبک‌های متفاوتی است.

«شکر تلخ» مشهورترین رمان جعفر شهری، نویسنده برجسته تهرانی و پژوهشگر تاریخ تهران، از جمله رمان‌هایی است که به دلیل واقع‌گرا بودن و اشاره به جزئیات کالبدی و غیرکالبدی موجود در شهر تهران یکی از بهترین منابع برای خوانش معماری تهران به حساب می‌آید. در این پژوهش به وسیله خوانش معماری از طریق داستان سعی بر این بوده تا با شناخت عوامل هویت بخش به معماری شهر تهران در بحث کالبدی و غیرکالبدی در اواخر دوره ناصری و اوایل پهلوی، ویژگی‌های معماری - منطقه‌ای فراموش شده‌ای که بعضاً موجب ایجاد تمایز بین کالبد و معماری این منطقه و مناطق دیگر بوده استخراج شود. ویژگی‌های خاصی که کمتر به آنها اشاره شده است، مانند

ویژگی‌های کالبدی در ارتباط با مردم و ذهنیت آن‌ها (اینکه چه نوع رفتاری در کدام فضا اتفاق افتاده)، ویژگی‌های حسی، ارزش‌های مکانی و... که همگی نشان‌دهنده آن است که بنا صرفاً کالبد و جسم نیست بلکه زندگی دارد؛ به این معنا که علاوه بر شکل ظاهری بناها و مکان‌ها، ویژگی‌های دیگری نیز هستند که موجب هویت بخشیدن به شهر تهران شده‌اند. از این رو با توجه به نکات گفته شده پژوهش حاضر شامل یک هدف اصلی است که آن شناخت عناصر و ویژگی‌های معماری شهر تهران از منظر رمان «شکر تلخ» نوشته جعفر شهری بر مبنای اصول منطقه‌گرایی انتقادی است. همچنین دارای اهداف فرعی همچون ارتقاء هویت فضایی-مکانی در معماری شهر تهران، افزایش حس مکان و تعلق خاطر نسبت به معماری حال حاضر شهر تهران و نیز ارتقاء تفکرات بینارشته‌ای میان معماری بومی و ادبیات اقلیمی (بررسی پیوندهای میان این دو رشته) است. در این راستا مهمترین پرسشی که مطرح می‌شود این است که ویژگی‌های معماری-منطقه‌ای شهر تهران بر اساس رمان «شکر تلخ» چیست؟

این پژوهش با واکاوی میان رشته‌ای در حوزه پژوهش‌های مطالعات تطبیقی (تطبیق معماری بومی- منطقه‌ای با ادبیات اقلیمی) صورت گرفته است. پارادایم معرفت‌شناسی پژوهش تفسیرگرایی، به لحاظ نوع استدلال تطبیقی و به لحاظ نوع داده کیفی است. نوع پژوهش به لحاظ هدف بنیادی، به لحاظ نوع نتایج توصیفی-تحلیلی و در آن از راهبرد پژوهش تحلیل تماتیک استفاده شده است. به منظور استخراج الگوهای معنا از دل داده‌ها، از طریق خوانش داستان برگزیده «شکر تلخ» نوشته جعفر شهری، نوشتارهای مرتبط با معماری تهران قدیم جمع‌آوری و سپس خواندن و بازخوانی داده‌ها موجب آشنایی عمیق با داده‌ها شد. در مرحله بعد به جهت تولید گدهای (رمزهای) نخستین، داده‌ها به روشی سامان‌مند رمزگذاری و سپس نوشتارهای مرتبط با هر رمز گردآوری شد. در این گام با بهره‌گیری از روش «تحلیل محتوا» در ادبیات داستانی و همچنین فن نقد معنایی (نقد ادبی و نشانه‌شناسی) با رویکردهای روایت‌شناسی، نشانه‌شناسی ساختاری، نقد اجتماعی، نقد لغوی (صورت‌گرایانه)، نقد زیبایی‌شناسی و نقد فنی، استخراج عناصر و ویژگی‌های معماری تهران قدیم بر مبنای نگاه منطقه‌گرایانه صورت گرفت. سپس رمزهای گوناگون در قالب مقوله‌های مشخص دسته‌بندی شد. به این معنی که رمزهای گوناگون برای ایجاد یک مقوله کلی ترکیب و این مقوله‌ها به بخش‌هایی که براساس تطبیق میان اصول منطقه‌گرایی انتقادی و ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی و همچنین عناصر تاکید شده در داستان بود تقسیم شدند. پس از اعتبارسنجی مقوله‌ها در رابطه با مجموع داده‌ها اطمینان به دست آمد که مقوله‌ها با مجموع داده‌ها همخوانی دارند. بعد از آن داده‌های ارائه شده برای مقوله‌ها واکاوی شد و مشخص شد که هر مقوله کدام جنبه از داده‌ها را در خود دارد و در پایان گزارشی فراهم شد که حاوی مقوله و داستان کلی داده‌ها به منظور شناخت ویژگی‌های معماری تهران قدیم است.

در باب پیشینه پژوهش و اهمیت بنا و مکان در ادبیات و ارتباط ادبیات با معماری می‌توان از کتاب هفت جلدی «در جستجوی زمان از دست‌رفته» مارسل پروست (۱۹۲۷-۱۹۱۳) نام برد، که در آن یک ساختمان معمولی و دورافتاده مثل "کلیسای کومبره" به واسطه اینکه در این کتاب وصفش آمده است، تبدیل به یکی از کلیساهای معروف در تمام دنیا شد. همچنین در بعضی شاهکارهای ادبی، مکان و معماری آنقدر اهمیت دارد که نویسنده ناگزیر است تا به توصیف کامل آن بپردازد مانند: کلیسای جامع نوتردام پاریس در «گورپشت نوتردام»، تئاتر واریته در مسکو در داستان «مرشد و

مارگاریتا» اثر میخائیل بولگالف، بلوار نوئسکی سن پترزبورگ در «یادداشت‌های یک دیوانه» اثر نیکولای گوگول، میدان قدیمی پراگ در داستان‌های میلان کوندر، شعرهای بولدر در وصف بلوارها و خیابان‌های مدرن، و یا پرداختن به مدرنیسم توسعه نیافته در شهر پترزبورگ و بلوار معروف نووسکی و نقش آن‌ها در ادبیات روسیه در کتاب «تجربه مدرنیته» اثر مارشال برمن، «موزه معصومیت» شهر استانبول در رمان عاشقانه اورهان پاموک و یا توصیف شهر و خیابان‌های نیویورک در رمان «سه‌گانه نیویورک» نوشته پل استر و... همچنین پژوهش‌های مختلفی در باب معماری و ادبیات در ایران صورت گرفته است. برای مثال کتاب «معماری و شهرسازی ایران به روایت شاهنامه فردوسی» سلطانزاده (۱۳۷۷). همچنین دیباج در کتاب «شعر و خانه ما» (۱۳۸۲) معماری را در ادبیات معاصر جست‌وجو کرده است. کتاب «قصه شهر (تهران، نماد شهر نو پرداز ایرانی ۱۲۹۹-۱۳۳۲)» نوشته محسن حبیبی (۱۳۸۹)، روایتی است براساس شناخت اجزای قصه شهر تهران بر مبنای داستان‌های بلند نویسندگان مشهور تهرانی و تحلیل فضاسازی‌ها در متن شهر. از نظر او مکان‌ها و فضاهای شهری در ادبیات داستانی مدرن پدیدار می‌شوند و در قصه‌های نوشته شده جای می‌گیرند و شهر را از آنجا که نتیجه بازتولید آرمان‌ها و بینش مردمی است که ریشه در گذشته دارند، در حال زندگی می‌کنند و به آینده می‌نگرند می‌توان به قصه همانند کرد. کتاب «شهر و تجربه مدرنیته فارسی» نوشته نرگس خالصی مقدم (۱۳۹۲)، چگونگی بازنمایی تهران در رمان فارسی را در بر دارد. از منظر وی بازخوانی روایت و متون داستانی ساختار خود را در تجربه زندگی روزمره و ابعاد فضایی و مکانی آن به دست می‌آورد و درک این ساختار، خواستار بازخوانی دقیق متون داستانی و به خصوص رمان به عنوان مناسب‌ترین ژانر ادبی برای برآورده کردن منظور و قوی‌ترین روایت برای بازاندیشی درباره تاریخ جامعه مدرن است.

در مقاله «غزل باغ ایرانی» (بهشتی، ۱۳۸۷) چگونگی فضای باغ ایرانی در غزل فارسی واکاوی شده است. همچنین مقاله «بازنمود مفاهیم و ساختار ادبی قرآن در معماری اسلامی» نوشته مهدی سعدوندی و همکاران (۱۳۹۲)، به بررسی تناظر درونمایه در قرآن و مفهوم در معماری، ساختار در قرآن و سیستم نظام‌دهنده در معماری و فرم در قرآن و فرم در معماری و بیان موارد کاربردی آن‌ها، و نمونه‌هایی که بازنمود ساختار ادبی قرآن در معماری اسلامی و تأثیرپذیری آن‌ها از قرآن بوده، پرداخته است. نمونه دیگر مقاله «استحکامات معماری از روی سفرنامه ناصرخسرو» نوشته حسینی زاده و ذبیح نیا، (۱۳۹۲) است. «حمام‌ها در ضرب‌المثل‌های فارسی» مقاله‌ای است که در آن طبسی (۱۳۹۵) به توصیف حمام‌های ایرانی از روی ضرب‌المثل‌های فارسی پرداخته است. در مقاله «بازیابی عنصر مکان در بوف کور صادق هدایت بر پایه جغرافیای تاریخی ری و تهران» نوشته کاووس حسن لی (۱۳۹۶)، با تکیه بر نشانه‌های درون متنی رمان «بوف کور» و انطباق آن‌ها با جزئیات جغرافیایی تاریخی ری و تهران نقشه مسیر راوی در مکانی واقعی و عینی بازشناسی شده است. بنابراین بررسی پژوهش‌های انجام شده در دسترس، حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی با موضوع مقاله حاضر با تأکید بر بحث «داستان اقلیمی و معماری بومی - منطقه‌ای» انجام پذیرفته است و این امر وجه تمایز میان این پژوهش با پیشینه مذکور و پژوهش‌های همانند آن است.

مبانی نظری

«منطقه‌گرایی» سبکی از معماری است که در عین استفاده از امکانات عصر مدرن موجب ایجاد تنوع و حفظ هویت و ارزش‌های معماری مختص هر منطقه خواهد شد. در منطقه‌گرایی به دلیل تفاوت در نوع تفکر، رسوم و کالبد هر

منطقه، دستاورد هر منطقه با منطقه دیگر فرق دارد. «تعریف منطقه‌گرایی به تبع تعدد و سیر تحول در انواع رویکردهای این نظریه، طیف وسیعی را در برمی‌گیرد، اما در نگاه کلی می‌توان گفت که توجه به ویژگی‌های زیست بوم، مسائل اقلیمی، شرایط فرهنگی و اجتماعی و ارزش‌های محلی از نکات مورد توجه منطقه‌گرایی به حساب می‌آیند.» (بایزیدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹). اوزکان^۱ (۲۰۰۷: ۱۰۳)، ورود به بحث منطقه‌گرایی را مدخل بحث در مورد هویت معماری می‌داند. وی منطقه را شامل منطقه جغرافیایی می‌داند که بسیاری از جنبه‌های زندگی مردم جامعه، اعم از فرهنگی و محیطی را دربر می‌گیرد. رویکردی که شامل روش بومی ساختمان‌سازی از یک سو و روش برداشت انتزاعی از محیط از سوی دیگر است. به اعتقاد وی، اگرچه منطقه‌گرایی بر طیف وسیعی از دیدگاه‌ها قرار گرفته است اما اساساً به فرهنگ و اقلیم و فناوری روز توجه دارد.

رویکردهای مختلفی در زمینه منطقه‌گرایی مطرح است که از میان آن‌ها، «منطقه‌گرایی انتقادی» مورد توجه این پژوهش است. مبدعان واژه «منطقه‌گرایی انتقادی» الکساندر زونیس^۲ معمار و لیان لفر^۳ تاریخ دان هستند. به عقیده آن‌ها، اساسی‌ترین مشخصه‌های بناهای منطقه‌گرایی انتقادی، آن است که این بناها در دو حوزه، انتقادی هستند؛ علاوه بر آنکه نسبت به شیوه ناهنجار، خود بزرگ بین و غیر انسانی بسیاری از بناهایی که تحت نفوذ جریان فعال ساخت و ساز در سراسر دنیا ساخته می‌شوند، تصورات متضادی ایجاد می‌کنند، این پرسش را نیز در ذهن مخاطبان درباره درستی بسیاری از سنت‌های منطقه‌ای که بناها به آن‌ها تعلق دارند بر می‌انگیزانند (Tzonis & Lefaivr, 1996). کنت فرامپتون^۴، نظریه پرداز است که بسیاری نظریه منطقه‌گرایی انتقادی را به وی نسبت می‌دهند. وی در مقاله «به سوی منطقه‌گرایی انتقادی» از این رویکرد به عنوان مقاومتی در برابر استانداردهای جهانی و یکنواختی و فرهنگ و تنزل مقام نوگرایی (مدرنیسم) نام می‌برد (Gutschow, 2006). تعریف منطقه از دید فرامپتون فقط به بوم و اقلیم خلاصه نمی‌شود، بلکه دو عامل درونی بسیار مهم یعنی فرهنگ و هویت نیز در شکل‌دهی محل به لحاظ بیانی و ساختاری موثر است (Frampton, 1987). «منطقه‌گرایی انتقادی از دیدگاه فرامپتون، تجربه فرعی در محیط مدرنیسم است که از طریق توجه خاص به ویژگی‌های زمین و بستر طبیعی، در عین حالی که از جنبه‌های آزادی‌خواهانه اندیشه مدرنیسم، حمایت می‌کند سعی در مقابله با نسخه‌های واحد آن به ویژه در تطبیق با شرایط اقلیمی دارد» (شایان و کاملنیا، ۱۳۸۷: ۱۲).

فرامپتون (۱۹۸۷) اساس «منطقه‌گرایی انتقادی» را در ۱۰ اصل چنین بیان می‌کند (جدول ۱):

جدول ۱. بررسی اصول منطقه‌گرایی انتقادی فرامپتون (Frampton, 1987).

اصول	نکات اصلی	نکات مثبت
۱ منطقه‌گرایی و فرم‌های بومی‌گرایانه	منطقه‌گرایی انتقادی باید فراتر از یک سبک باشد.	منطقه‌گرایی انتقادی تلاشی احیاء کننده، خودآگاه و جدی است.

¹ Suha Ozkan

² Alexander Tzonis

³ Liane Lefaivre

⁴ Kenneth Frampton

۲	جنبش مدرن	معماری، سیاست فرهنگ است.	میراث انتقادی مدرنیسم.
۳	افسانه و واقعیت منطقه	یک افسانه می‌تواند به یک نیروی مهم و خلاق تبدیل شود.	مفهوم گفتمان به عنوان یک مکتب معماری.
۴	اطلاعات و تجربه‌ها	رسانه‌ها اغلب به عنوان یک تاثیر منفی عمل می‌کنند.	تجربه‌ای درست از فرم پیکره ساختمان‌ها
۵	فضا/ مکان	قلمرو شهری غیر مجاز باعث از بین رفتن کل حوزه مدنی در جامعه مدرن می‌شود.	قلمرو شهری و اجتماع خودی
۶	گونه‌شناسی / توپوگرافی	گونه‌شناسی اصطلاحی است که هم به تمدن و هم به فرهنگ مربوط است.	رویکردهای فرهنگی که در تاریخ واقعی و یا اسطوره‌ای یک مکان خاص بنا شده‌اند.
۷	زمین‌ساختی / صحنه‌آرایی	این دستاورد ساختاری به معماری ابزارهای فنی پشتیبانی ساختمان و واقعیت اسطوره‌ای اشاره دارد.	تعامل با طبیعت
۸	دست ساز/ طبیعی	طبیعت تنها توپوگرافی و سایت نیست بلکه آب و هوا نیز هست.	ویژگی‌های طبیعی یک مکان خاص و یک فرهنگ بخصوص
۹	شهودی/ لمسی	همه حواس غیر از حس بینایی در تجربه معماری نقش دارند.	تجربه فضای قابل لمس توسط حس لامسه
۱۰	پست مدرنیسم و منطقه‌گرایی	منطقه‌گرایی دیدگاهی است مابین تاریخ‌گرایی و نظریه پسا مدرن	تشدید مداوم نوسازی به عنوان یک فرایند اجتناب ناپذیر.

مأخذ: (فریور و دیگران، ۱۳۹۹).

«داستان اقلیمی» نیز گونه‌ای از داستان‌نویسی در ادبیات است که زائیده شرایط اقلیمی و جغرافیایی است. در ادبیات انگلیسی داستان اقلیمی^۱ «داستانی است که در صحنه و زمینه آن، غالباً آداب و رسوم و سنت‌ها، لهجه و گفتار محلی، پوشش‌ها، فولکلور و حتی شیوه‌های تفکر و احساس مردم یک منطقه نشان داده می‌شود به گونه‌ای که این عناصر بومی، متمایز و مشخص کننده یک اقلیم خاص است» (Abrams, 1993: 107)، نقل از: صادقی شهپر، ۱۳۹۱: ۱۰۲). اقلیم‌گرایی در داستان نویسی معاصر ایران به طور جدی از دهه ۳۰ شمسی آغاز می‌شود و در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ به اوج و شکوفایی خود می‌رسد. البته داستان اقلیمی به اندازه داستان نویسی معاصر قدمت دارد و آفرینش نخستین داستان اقلیمی به سال ۱۳۰۵ شمسی بر می‌گردد. در داستان نویسی معاصر ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی می‌توان چند حوزه یا شاخه داستان نویسی؛ اقلیمی شمال، جنوب، شرق (خراسان)، غرب (کرمانشاه) و آذربایجان را مشخص کرد (صادقی شهپر، ۱۳۸۹: ۳۵). در این پژوهش رمان «شکر تلخ» نوشته جعفر شهری حوزه اقلیمی تهران را در برمی‌گیرد که منتقدی آن را سبک یا مکتب مرکز می‌نامد و نمایندگان را اسماعیل فصیح، تقی مدرسی و جمال میرصادقی می‌داند (شیری، ۱۳۸۲: ۱۴۸).

داستان اقلیمی در ادبیات داستانی ایران «داستانی است که به سبب بازتاب گسترده عناصر اقلیمی و محیطی به دو شکل تزئینی و پویا در طی حوادث و ماجراها، کاملاً رنگ بومی دارد و متعلق به منطقه‌ای خاص و متمایز از دیگر

¹ نوشته محلی (Local Color Writing)

مناطق است.» (صادقی شهپر، ۱۳۸۹: ۳۷) این عناصر بومی مشترک و تمایز بخش چنین دسته‌بندی شده است (جدول ۲):

جدول ۲. ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی

عناصر و ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی	عناصر و ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی مرتبط با "معماری"
فرهنگ مردم منطقه؛ معتقدات، باورها و آداب و رسوم- مشاغل و حرفه‌ها- شکل معماری منطقه- توصیف طبیعت بومی- خوراک(طعام)- پوشش- زبان محلی (واژه‌های بومی و اصطلاحات محلی، لهجه و ساختار بومی زبان، ترانه‌ها و سرودهای عامیانه)- شیوه معیشتی، اقتصادی و تولیدی- سرگرمی‌های بومی- مکان‌ها و مناطق بومی- توصیف طبیعت بومی- صور خیال اقلیمی- جنبش‌ها- تحولات سیاسی و اجتماعی منطقه- روانشناسی مردم منطقه- بازآفرینی قصه‌ها و افسانه‌های محلی و بومی- تقابل سنت و مدرنیته- توصیف حس مکان	طبیعت بومی فرهنگ، باورها و آداب و رسوم محلی مکان‌ها و مناطق بومی شکل معماری منطقه تقابل سنت و مدرنیسم روانشناسی مردم منطقه توصیف حس مکان

...

مأخذ: (صادقی شهپر، ۱۳۹۱: ۱۰۲)؛ (فریور و دیگران، ۱۳۹۹).

از میان تمامی ویژگی‌های موجود در داستان‌های اقلیمی فقط تعدادی از آن‌ها به طور مستقیم و یا غیر مستقیم با مفاهیم معماری و منطقه‌گرایی انتقادی در ارتباط است (جدول ۳).

اصول منطقه‌گرایی انتقادی	↔	ویژگی‌های داستان اقلیمی
فرم‌های بومی گرایانه	↔	شکل معماری منطقه
فضا/ مکان	↔	مکان‌ها و مناطق بومی
جنبش مدرن/ پست مدرنیسم و منطقه‌گرایی	↔	تقابل سنت و مدرنیته
طبیعت و توپوگرافی	↔	توصیف طبیعت بومی
افسانه و واقعیت منطقه	↔	باورها و آداب و رسوم

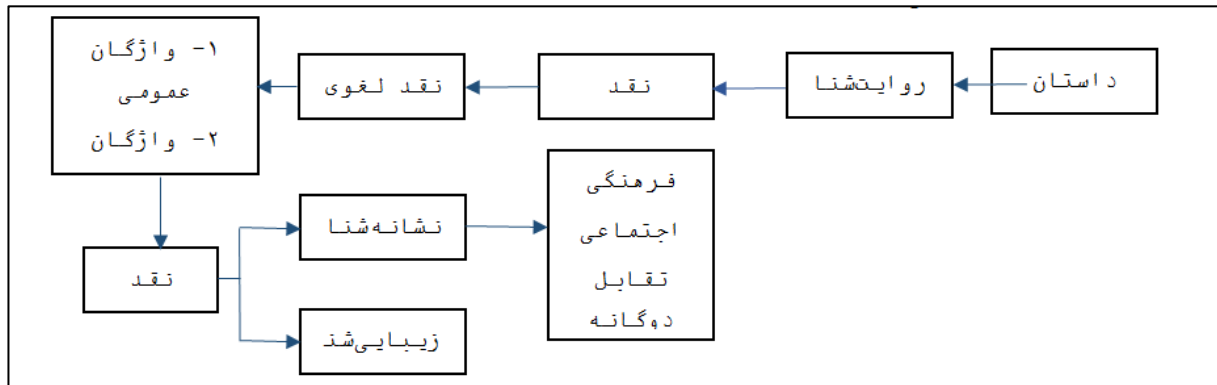
جدول ۳. نمودار تطابق میان اصول منطقه‌گرایی انتقادی و ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی

مأخذ: (فریور و دیگران، ۱۳۹۹)

با استناد به مقاله "داستان‌های اقلیمی رهیافتی برای شناخت معماری خانه‌های منطقه بر پایه نظریه منطقه‌گرایی انتقادی" (فریور و دیگران، ۱۳۹۹)، نگارندگان جهت استخراج معماری منطقه‌ای و عناصر مرتبط با آن به روش‌هایی رسیده‌اند. در این پژوهش از آن جهت که محتوا و درون مایه آثار ادبی (داستان‌های اقلیمی) است، لذا از شیوه نقد محتوایی (معنایی) استفاده شده و از میان انواع رویکردهای آن، با توجه به هدف پژوهش که استخراج اصول منطقه‌گرایی انتقادی فرامپتون از طریق داستان‌های اقلیمی است، رویکردهای نقد لغوی، نشانه‌شناسی لایه‌ای و زیبایی‌شناسی، مد نظر قرار گرفته است.

در فرآیند نقد و خوانش داستان گام اول، شناخت روایت (روایت‌شناسی) یا به عبارتی شناخت ساختار کلی داستان است که شامل نوع، ویژگی‌ها و عناصر اصلی آن است. در گام بعدی به وسیله نقد لغوی، واژه‌های مرتبط با معماری (کالبدی و غیر کالبدی، عمومی و مختص مکان و زمان خاص) استخراج شده است. سپس با استفاده از روش‌های

نشانه‌شناسی؛ فرهنگی، اجتماعی، تقابل‌های دوگانه و زیبایی‌شناسی، وارد لایه‌های عمیق‌تر متن شده و نقد محتوایی صورت گرفته است (شکل ۱).

شکل ۱. نمودار فرآیند تحلیل

مأخذ: (فریور و دیگران، ۱۳۹۹)

محدوده مورد مطالعه

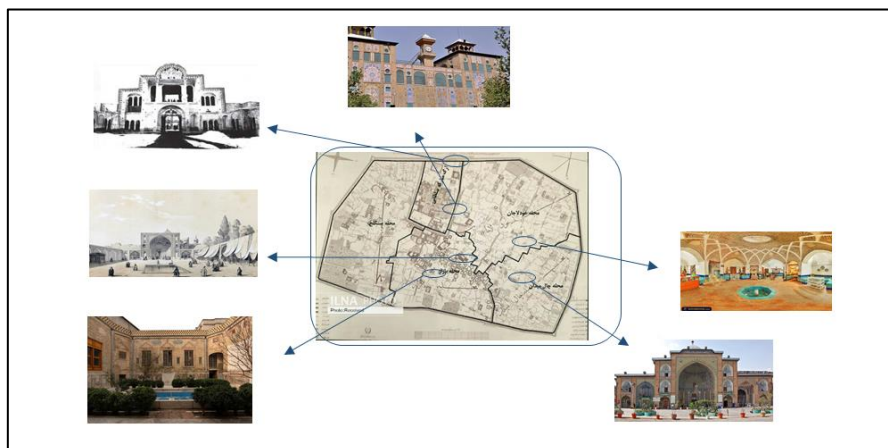
شهر تهران از دیرباز به دلیل پایتخت بودن دارای اهمیت بسیاری بوده است. با ورود مدرنیته به ایران شهر تهران نیز دستخوش تحولات شکلی و محتوایی بسیاری شده است و معماری نیز بخش مهمی از این تحولات بوده است. ایجاد ناهماهنگی در کالبد معماری، ایجاد ساختمان‌هایی بی روح و عاری از هرگونه حس مکان و سنت‌گرایی مختص آن منطقه از جمله این تحولات است. اگرچه اواخر قاجار و اوایل پهلوی شروع این دگرگونی‌ها بود، اما این تحولات در همه جا یکسان و فراگیر نبود. به این معنا که برخی از مکان‌ها و فضاها همچنان سعی در حفظ بافت و کالبد خود کرده به گونه‌ای که به لحاظ کالبدی و اجتماعی (فرهنگ، هویت و...) دارای شاخصه‌های بسیاری به جهت الگوبرداری برای حفظ هویت معماری- منطقه‌ای شهر تهران است. انسان و فرایندهای اجتماعی، طبیعت، توده و معماری همگی باعث به وجود آمدن شهر تهران و هویت مختص آن شده‌اند. در اصل هویت مکانی حاصل شناخت‌های عمومی و محیط پیرامون است.

«داستان اقلیمی» نوعی از داستان است که به دلیل اشاره به جزئیات موجود در یک منطقه به خصوص (در این پژوهش به طور خاص شهر تهران) مانند: شکل معماری منطقه، توصیفات مکانی، اشاره به آداب و رسوم آن منطقه، فضا‌سازی‌های مختص آن منطقه و... که همگی از اصول جدایی‌ناپذیر در این داستان‌ها به حساب می‌آیند، می‌تواند به بازسازی فضاها و مکان‌هایی که در حال حاضر به دلایلی اعم از گذشت زمان و عدم رسیدگی مناسب به آن‌ها از بین رفته و دیگر در دسترس نیستند، کمک کند. در ارتباط با «سبک تهرانی» در داستان‌نویسی، یقوب آژند (۱۳۶۹)، در مقاله «وضع ادبیات داستانی در قبل و بعد از انقلاب» ضمن نام بردن از هشت سبک در داستان‌نویسی معاصر ایران، از «سبک تهرانی» با نویسندگانی چون جمالزاده، صادق هدایت، جلال آل احمد، جمال میرصادقی، اسماعیل فصیح، علی محمد افغانی، بزرگ علوی و ابراهیم گلستان، و با ویژگی‌هایی چون کاربرد اصطلاحات، تمثیل‌ها، استعارات و خصوصیات فنی خاصی که ریشه گرفته از منطقه تهران است، نام برده است. همچنین قهرمان شیری (۱۳۸۲)، در

مقاله‌ای با عنوان «پیش درآمدی بر مکتب‌های داستان نویسی در ادبیات معاصر ایران» هفت مکتب (سبک) را در ادبیات داستانی ایران از دورهٔ مصدق تا دو دهه پس از انقلاب اسلامی، مشخص کرده است که «سبک یا مکتب مرکز» نیز با ویژگی سوژه‌گزینی از واقعیت‌های زندگی شهری و جانبداری از سنت در برابر تجدد، با نویسندگانی چون جمال میرصادقی، اسماعیل فصیح و تقی مدرسی از آن جمله است. (نقل از: صادقی شهپر، ۱۳۹۱: ۱۰۶ و ۱۰۷)

«شکر تلخ» به عنوان مشهورترین رمان جعفر شهری از حیث درونمایه و ساختار دارای اهمیت قابل توجهی است. این داستان به توصیف فضای ایران و مسائل اجتماعی آن در سال‌های (۱۲۹۶ - ۱۳۰۴ ه. شمس) می‌پردازد. جعفر شهری از جمله نویسندگان صاحب سبک در داستان‌نویسی تهران است و در این رمان نیز با جزئیات به توصیف ابعاد مختلف اجتماعی، فضایی، مکانی و فرهنگی شهر تهران در اواخر دوران قاجار و اوایل پهلوی پرداخته است. از نکات قابل توجه این رمان تلخی درونمایهٔ داستان است که سبب شده تا نویسنده برای جذاب کردن اثر خود، از زبان طنز بهره گیرد و به نوعی احوال و مصائب حاکم بر جامعه را از طریق به سخره کردن مسائل عرضه کند. طنز تلخی که در سراسر کتاب وجود دارد، به نوعی موجب ملموس‌تر شدن توضیحات مرتبط با جریان زندگی مردم، عوامل شخصیت بخش و ویژگی‌های تعیین کننده قلمرو معماری شهر تهران شده است. داستان در محله عودلاجان تهران می‌گذرد و در آن وقایع خانوادگی با شرح محرومیت‌های توده و بی‌عدالتی‌های اجتماعی درآمیخته است. جعفر شهری با توجه به زبان و موضوع مورد مطالعه سندی تاریخی درباره باورها و آداب و رسوم زنان ایرانی پدید آورده است. این کتاب همچنین فرهنگی از شیوه زندگی، آداب و رسوم و زبان عامیانه شهر تهران است و خواننده در آن با مکان‌ها، طبقات اجتماعی، خوراک، پوشاک، جشن‌ها، بازی‌ها، حرفه‌ها، مکتب‌ها و... (تهران قدیم) آشنا می‌شود (میرعابدینی، ۱۳۸۰، ۶۲۶-۶۲۵).

شکل ۲. نقشهٔ تهران قدیم

کلیت داستان (ساختار روایی) «شکر تلخ» بر طبق جدول زیر است:

نوع روایت	واقع‌گرایانه
شرایط زمانی	۱۲۹۶ - ۱۳۰۴ هـ شمس (سال قحطی و سال‌های بعد از آن؛ اواخر قاجار و اوایل پهلوی)
شرایط مکانی	شهر تهران - محله عودلاجان
کنشگرها	پدر و مادر خانواده (میرزا باقر و کبری)

کشها	تقابل شخصیتی: تقابل میان دو شخصیت اصلی داستان(کبری: فداکار، صادق و پاکدامن، بی‌سواد اما خواستار پیشرفت فرزندان؛ نماد زنی سستی که به سمت تجدد در تکاپو است. میرزا باقر: نماد مردی شهوت پرست و خودخواه). تقابل مکانی: تقابل میان بیرون و درون خانه. تقابل میان سنت و مدرنیته؛ که در ایران موجب گسست فرهنگی و اجتماعی شده است.	روایت داستان «شکر تلخ»
زاویه دید	سوم شخص و دانای کل	
درونمایه	اجتماعی (توصیف فضای ایران و مسائل اجتماعی مردم- توصیف رنج‌های زن ایرانی در مقابل جامعه مردسالار)	
زمان روایت	پسا زمانی / خطی(تقویمی): داستان با بیان تاریخ دقیق روزها، ماه‌ها و سال‌ها زمانبندی شده است.	
زبان روایت	محووره به‌همراه استفاده از اصطلاحات عامیانه مردم عادی	
پی‌رنگ	علت و معلولی/ ساختار آن دارای آغاز(قحطی تهران و مسائل اجتماعی)، میانه(سرخوگرگی‌ها و ناکامی‌های کبری و عیاشی‌های میرزا باقر) و فرجام(طلاق کبری و میرزا باقر).	

جدول ۴. روایت‌شناسی داستان «شکر تلخ»

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰

یافته‌های پژوهش

اطلاعات موجود در داستان	کد استخراج شده	روش استخراج	مفاهیم استخراج شده	تیم‌ها(مقوله‌ها)
بی‌آبی و کم‌آبی دائمی این مرز و بوم که همواره از مهمترین مشکلات به شمار می‌آمده... درهای آسمان را به روی زمینیان بسته قطره باران به حکم مروارید درآمده آب رودخانه‌ها خوی لثیمان گرفته، جریان قنوات و کاریزها چون زندانیان فراموش شده در بن سیاهچال‌های چاه‌ها نشسته، آب چشمه‌ها چون چشمه حیات در ظلمات رفته... (شهری، ۱۷)	مکان‌ها و مناطق بومی توصیف طبیعت بومی	نقد لغوی نقد فنی	*اسطوره مکان؛ کاریز و قنات شاخصه‌های شهر تهران- *آب و هوای گرم و خشک	ویژگی مکانی- منطقه‌ای ویژگی اقلیمی
دیوار به دیوار خانه مذکور در سبز رنگی است که گل میخ‌های برنجی ستاره دار بزرگ، و سر در آجری تیشه کاری شده مجلش که بر کتیبه آن نیز این بیت شعر در کاشی نوشته شده: گشاده باد بدولت همیشه این درگاه... و دو سکوی عریض دو طرفش نشان‌دهنده آن است که این منزل باید متعلق به یک نفر دولتمند بوده... (شهری، ۱۹)	فرم‌های بومی گرایانه باورها و آداب و رسوم	نقد لغوی نشانه‌شناسی اجتماعی	*شاخصه‌های کالبد معماری: آجرکاری، کاشی‌کاری، رنگ سبز، به‌کارگیری جزئیات؛ گل میخ‌های برنجی، دعوت‌کنندگی؛ دو سکوی عریض در دو طرف در و سردر رفیع به همراه کتیبه شعر نوشته‌ای که نشان از مهمان‌نوازی دارد، نور و شیشه؛ نشانه روشنایی و اشرافیت - *رابطه مکان با گروه‌های مختلف اجتماعی؛ ورودی و	ویژگی کالبدی ویژگی مکانی- فضایی ویژگی کالبدی- اجتماعی

<p>تزیینات خانه معرف نسبت موقعیت اجتماعی فرد با خانه بوده است.</p>	<p>نظر به حقیقت می پیوست... (شهری، ۱۷۳)</p>
<p>ویژگی مکانی - اجتماعی *نشانه‌های هویت اجتماعی و برقراری ارتباط میان فضا، مکان و اجتماع انسانی(رابطه مکان با گروه‌های مختلف اجتماعی)؛ کوچه حاجی‌ها - *اماکن سرشناس مشخص‌کننده آدرس محل و مکان</p>	<p>در محله عودلاجان تهران کوچه ایست به اسم کوچه حاجی‌ها و این اسم را کوچه از آن جهت گرفته است که ساکنان آن از غالب مردم شهر متمول‌تر و کسانی که استطاعت آنها داشته تا خانه خدا را زیارت کرده... (شهری، ۱۹) ...و از آنجا که در شهر هیچ خانه و دکانی نقطه مشخصه‌ای از قبیل شماره دولتی و امثال آن ندارد و لازم است که هرکس نشانی محل و مکان خود را از اماکن سرشناس هر محل تعیین کند، لذا ساکنان این کوچه نیز به پیروی از این قانون آدرس منزل خود را از خانه «یه ور» اخذ می‌کنند... (شهری، ۱۹)</p>
<p>ویژگی مکانی - منطقه‌ای</p>	<p>در این موقع به بازارچه مروی که تقریباً سیصد قدم از مسجد دور بود رسیدند... (شهری، ۲۱)</p>
<p>ویژگی فرهنگی ویژگی کالبدی *سلسه مراتب دسترسی(در دو لنگه- دق‌الباب- دالان- حیاط)، که علاوه بر فرم معماری منطقه نشان از اهمیت محرمت(نشانه‌های فرهنگی) نیز دارد.</p>	<p>...دق‌الباب آن را محکم به کوبیدن گرفت. ... در وسط دو لنگه ی آن ظاهر شده... مرد با همان اجازه اولیه از دالان عبور کرده خود را به حیاط رساند و... (شهری، ۲۳-۲۲)</p>
<p>ویژگی فرهنگی ویژگی اجتماعی- فضایی ویژگی زیبایی‌شناسی / منظری- بصری</p>	<p>...و بچه را بر روی قالیچه‌ای که زیر درخت عنابی گسترده و مقداری دم قیچی خیاطی بر روی آن ریخته بود خوابانیده و به انتظار نشست. (شهری، ۲۳)</p>
<p>ویژگی مکانی - منطقه‌ای ویژگی کالبدی - اجتماعی ویژگی صدایی</p>	<p>در متنها الیه این خیابان دروازه‌ای ست که از سه دهانه بزرگ و کوچک تشکیل شده و بر سردر آن نیز نقاره‌خانه‌ای که در روزهای عید و جشن و سرور در آن نقاره می نوازند. ...در وسط دهانه سمت چپی باز جماعت دیگری را مشاهده کرد که اجتماع آنان نیز بر سر موضوع قحطی و نان بود... (شهری، ۲۸) *منظور از این خیابان همان خیابان دالان بهشت(باب همایون) است.</p>

...و در همین وقت بود که صدای زنگ ساعت غروب کوک شمس‌العماره... (شهری، ۴۸)	مکان‌ها و مناطق بومی	نقد لغوی نقد زیبایی‌شناسی	*قلمرو صدا و اسطوره مکان (بنا و عنصر شاخص شهری)؛ زنگ ساعت شمس‌العماره	ویژگی صدایی ویژگی مکانی
...خانه‌ام در بین الحرمین یعنی در جوار دو مسجد بزرگ مثل مسجد شاه و مسجد جامع و چندین مدرسه طلاب دینی مانند مدرسه سپهسالار و مدرسه شمس و مدرسه خان مروی و غیره واقع شده است که هر آینه اندک صدایی از این قبیل به خارج نفوذ کند... در طرفه‌العینی خانمانم را به باد داد. (شهری، ۶۴)	مکان‌ها و مناطق بومی باورها و آداب و رسوم	نقد لغوی نقد زیبایی‌شناسی نشانه‌شناسی اجتماعی نشانه‌شناسی فرهنگی	*مکان‌های شاخص (محل بازار تهران): بین الحرمین (دو مسجد بزرگ شاه و جامع) و مدارس طلاب دینی؛ مرکزیت - خوانایی - اجتماع‌پذیری - امنیت و حرمت - حس حیات - فضای روحانی و مذهبی - *قلمرو صدا؛ صدای اذان	ویژگی مکانی - فضایی ویژگی صدایی
قصه‌ها و داستان‌های پای کرسی و موقع خواب این جماعت جز این مقوله نمی‌باشد که کوچکترها را غیر مستقیم مبادی به آداب انسانی و راعی احترام و و ادب بزرگسالان... (شهری، ۹۶).	باورها و آداب و رسوم	نشانه‌شناسی اجتماعی نشانه‌شناسی فرهنگی	*فرهنگ گرد کرسی نشستن در خانه؛ نشانه آداب و معاشرت - رابطه فضا و اجتماع اهل خانه - مرکزیت و مرکزیت‌گرایی	ویژگی اجتماعی - فضایی
...دیگ حلقه‌دار وقفی خانه را که مخصوص آش‌های نذری و سمتویزان خودشان و سایر سکنه اهل محل بود بر سر اجاق گذارده... چندین سینی و مجمع در کف آشپزخانه... (شهری، ۱۰۳)	باورها و آداب و رسوم	نشانه‌شناسی اجتماعی نشانه‌شناسی فرهنگی	*آشپزخانه خانه مکانی برای برگزاری مراسم نذری پزان و معاشرت و مشارکت اهل محل (فضای اجتماعی)؛ تعاملات اجتماعی (نشانه‌های آداب و معاشرت) -	ویژگی اجتماعی - فضایی
... پاره پاره‌های مردم از سر چنارهای امامزاده زید گرفتن کسی نفهمید کار کی بود... (شهری، ۱۴۲)	مکان‌ها و مناطق بومی توصیف طبیعت بومی	نقد زیبایی‌شناسی	*درخت چنار: طبیعت‌گرایی (باغ ایرانی تمثیلی از بهشت، عملکردی: خنکی و سایه‌اندازی) *اسطوره مکان (چنار شاخصه شهر تهران است)	ویژگی زیبایی‌شناسی / منظری - بصری ویژگی مکانی - منطقه‌ای
...باید بری به چنار امامزاده صالح دخیل ببندی... (شهری، ۱۵۴)	مکان‌ها و مناطق بومی توصیف طبیعت بومی باورها و آداب و رسوم	نقد زیبایی‌شناسی نشانه‌شناسی فرهنگی	دخیل بستن به درخت چنار امامزاده (مکان مقدس): *طبیعت‌گرایی (باغ ایرانی تمثیلی از بهشت، عملکردی: خنکی و سایه‌اندازی) *اسطوره مکان (درختان چناری که نزدیک امام‌زاده‌ها هستند علاوه بر شاخصه شهر تبدیل به اسطوره مکان نیز می‌شوند) - *اعتقادات مذهبی (باورهای	ویژگی مکانی - منطقه‌ای ویژگی زیبایی‌شناسی ویژگی منظری - بصری ویژگی فرهنگی

مردم نسبت به مکان (به خصوص)				
ویژگی فرهنگی ویژگی کالبدی	* زیر طاقچه و صندوقخانه؛ پنهانی ترین مکان های خانه (عناصر کالبدی که سالی یک بار نظافت می شدند)	نقد لغوی نشانه شناسی فرهنگی	فرم های بومی گرایانه باورها و آداب و رسوم	خانه تکانی شب عید از کارهایی بود که برای کبری بسیار با شگون مینمود... کف دولابچه ها و زیر طاقچه ها و صندوقخانه ها همه را تمیز کرده... (شهری، ۱۶۲-۱۶۱)
ویژگی زیبایی شناسی / ویژگی منطقی - بصری ویژگی مکانی - فضایی	* رنگ نارنجی و قرمز مکمل رنگ آبی * سرزندگی و حیات * حس مکان	نقد زیبایی شناسی	فرم های بومی گرایانه	... جنبش نارنج در آب و بالا و پایین جستن ماهی ها هم که به نظر او آمده سال نو را اعلام نموده بود... (شهری، ۱۶۳) * منظور از آب در اینجا، آب حوض است.
ویژگی اجتماعی - فضایی ویژگی کالبدی - اجتماعی تقابل دوگانه	* تعاملات اجتماعی؛ محل انجام مراسم کوچه و پشت بام خانه و به همراه اهل محل بوده. * آتش؛ مظهر پاکی و پاک کنندگی * آب؛ روشنایی * اعداد مقدس؛ خوش یومنی عدد سه و هفت * تقابل میان نو و کهنه؛ تغییر و تحول در خانه - * اهمیت جهت راست	نشانه شناسی اجتماعی نشانه شناسی فرهنگی تقابل های دوگانه	باورها و آداب و رسوم	موقع پریدن از روی بوته که همراه مشتی دختران و زنان اهل کوچه انجام می شد باز نیت سرور و شادی سال آینده را کرده سه مرتبه از روی هر هفت کوچه بوته پریده... و در آخر که مشتی از خاکسترهای بته را از بالای پشت بام با نیت بیرون ریختن غم و درد به کوچه بریزد و کوزه کهنه را در بیرون خانه شکسته و کوزه نو را آب کرده و پشت لنگه دست راست در اطاق بگذارد. (شهری، ۱۶۲)
ویژگی کالبدی - اجتماعی	* مصالح منطقه؛ سنگ، چوب، خشت و گل - * برتری جنبه های اجتماعی - فضایی بر جنبه های کالبدی خانه؛ رابطه مکان و اجتماع اهل خانه (خانه فقط سرپناه نبوده بلکه فضایی شاد و دوستانه بوده)	نقد لغوی نشانه شناسی اجتماعی نشانه شناسی فرهنگی	فرم های بومی گرایانه باورها و آداب و رسوم	... در تهیه خانه تنظیم سنگ و چوب و خشت و گل و ادوات آن منظور بوده باشد بلکه مقصود معیشت رفاه و تالیف و محبت و دوستی و شادکامی آن می باشد... (شهری، ۱۶۵)
ویژگی اجتماعی - فضایی	* تعاملات اجتماعی (نشانه های آداب و معاشرت)؛ سنت دید و بازدید عید در خانه	نشانه شناسی اجتماعی	باورها و آداب و رسوم	پس از این متوجه موضوعات خارج گردیده عید و سنت باستانی و دید و بازدید و مضرات و فواید آن را به میان کشیده... (شهری، ۱۶۹)
ویژگی فرهنگی ویژگی کالبدی ویژگی زیبایی شناسی تقابل دوگانه	خانه دارای بیرونی و اندرونی با درختان گوناگون در اطرف باغچه ها و حوضی که گرداگرد آن فنانوس قرار دارد؛ * محرمات (فضاهای خصوصی و غیرخصوصی) / تقابل درون و بیرون	نقد لغوی نقد زیبایی شناسی نشانه شناسی فرهنگی تقابل های دوگانه	فرم های بومی گرایانه توصیف طبیعت بومی باورها و آداب و رسوم	این خانه مشتمل بر بیرونی و... اندرون و سیعی دارای اشجار فراوان بید مجنون های پر شاخ و برگ انار و سیب و مو در هم به اضافه شمشاد های سر بریده منظمی در اطراف باغچه ها... هر یک در فانوسی در طرفی از حوض بیضی وسط آن آویخته بود نور می گرفت. (شهری، ۱۷۴)

<p>*طبیعت‌گرایی *اسطوره مکان (بید مجنون و شمشاد شاخصه‌های شهر تهران است) *نور نشانه روشنایی و اشرافیت</p>	<p>ایجاد مکانی به خصوص در خانه برای مهمان‌ها (اهمیت دادن به مهمان) و اهمیت چیدمان داخلی خانه؛ اتاق پذیرایی خانه دارای میل منبت‌کاری، پرده‌های کرکر، قالی و قالیچه که بخشی از فرهنگ ایرانیان (نشانه اصالت، هنر و اشرافیت) و طاقچه‌ای که بر روی آن چراغ لاله (نماد روشنایی، نور و اشرافیت) است. *پاکی و پاکیزگی شاخصه ایرانیان</p>	<p>نقد لغوی نقد زیبایی‌شناسی نشانه‌شناسی فرهنگی</p>	<p>فرم‌های بومی گرایانه باورها و آداب و رسوم</p>	<p>...که اطاق پذیرایی آن به عکس قالب اینگونه خانه‌ها با فرش‌های تمیز خوش نقش مفروش گردیده در طاقچه هر کدام چراغ... همچنین اطاق خاصی برای خانم صاحبخانه نیز دارای اسباب و لوازمی عالی با میل‌های منبت‌کاری رویه مخمل و پرده‌های کرکر گران قیمت... (شهری، ۱۷۴)</p>
<p>ویژگی فرهنگی ویژگی کالبدی-فضایی</p>	<p>*گودال باغچه و مرکزیت؛ حیاط خانه حوض دار و صحن آن گودتر از کف اتاق‌ها- *تقابل‌های دوگانه؛ دیوارهای خرابه و بلند (کوتاه و بلند)- روز و شب *قلمرو صدا؛ صدای مرغ و خروس- *خوانایی؛ برج طغرل ابن بابویه (مکان شاخص)-</p>	<p>نقد لغوی تقابل‌های دوگانه</p>	<p>فرم‌های بومی گرایانه مکان‌ها و مناطق بومی</p>	<p>صحن این حیاط به اندازه قدم یک آدم از کف اطاق‌ها گودتر می‌باشد که با دیوارهای خرابه و بلند اطراف صورت داخل برج طغرل ابن بابویه را نشان می‌دهد و حوض شکسته‌ای در وسط آن... و مرغ و خروس‌هایی که هنوز در بین‌المغربین روز و شب مردم مانده گویی با زوال آفتاب حیات و هستی خود را از دست می‌دهند قد قد کنان... (شهری، ۱۸۸)</p>
<p>تقابل دوگانه ویژگی مکانی-اجتماعی</p>	<p>شهر (چهار محله عودلجان، چال میدان، بازار و سنگلج) و شمیمیران؛ *دو سر (جهت) تهران و تعیین کننده محدوده شهر- *تقابل بخش شمال و جنوب شهر (ارزش‌های متفاوت فضایی-مکانی-اجتماعی بالای شهر و پایین شهر)</p>	<p>نقد لغوی تقابل‌های دوگانه نشانه‌شناسی اجتماعی</p>	<p>مکان‌ها و مناطق بومی</p>	<p>قصاب شهری که چنین تدبیری بر خود تقبلانده بود از کسادگی گوشت‌ها را گندانیده... درحالی‌که قصاب شمیرانی چون خوشگل پسری را به پادوی نگاه داشته بود به همان مشریان شهری که شش فرسخ راه را پیاده طی کرده... سی شقه گوشت فروخته بود (شهری، ۲۰۹)</p>

ویژگی مکانی - اجتماعی ویژگی فرهنگی	*تعاملات اجتماعی (نشانه‌های آداب و معاشرت)؛ گردهم‌آیی اهل محل در محله و میادین اصلی به سبب علاقه مردم به فضاهای مذهبی، شعرخوانی و داستان‌سرایی	نشانه‌شناسی فرهنگی نشانه‌شناسی اجتماعی	باورها و آداب و رسوم	...تعزیه خوان‌ها و مرثیه خوان‌ها را تا قاسم و علی اکبری تعزیه گردانشان نمی‌گردید تعزیه آن‌ها را کسی نمی‌دید و نمی‌شنید. نقال‌ها توصیف سینه گشاده و سپر سرین و موی میان سیاوش و سهراب... (شهری، ۲۱۰-۲۰۹)
ویژگی اجتماعی - فضایی ویژگی کالبدی	*نزدیکی به حرم؛ اجتماع‌پذیری و دسترسی به امکانات رفاهی - *اهمیت مکان‌های مذهبی: آینه؛ به معنای روشنایی و راستی، چراغ لاله؛ روشنایی، نور و اشرافیت، شمایل ائمه؛ نشانه دینداری، سنگ یکپارچه آبگیران، جملات نقره، گوی و قندیل؛ جزئیات بخش جدایی‌ناپذیر معماری - دخیل بس - سقاخانه (اسطوره مکان)؛ باورهای مردم نسبت به مکان به خصوص -	نقد لغوی نشانه‌شناسی فرهنگی نشانه‌شناسی اجتماعی	فرم‌های بومی گرایانه مکان‌ها و مناطق بومی باورها و آداب و رسوم	چون این خانه نزدیک حرم بود... مصالح و بنا و مله فراهم آمده در ظرف کمتر مدتی سقاخانه آبرومند پر جلالی ساخته شده بر سنگ یکپارچه بزرگی که سرتاسر منظر آبگیران را می‌پوشانید این جملات نقره شده در نظر گیر مردم قرار گرفت... روزی برای مقدم مولودی سقاخانه‌ای به آن جلال و ابرو بر پا نموده اثباتا کاکلش را غرق نور و چراغ و طاق شال و عکس و آئینه و امثال و گوی و قندیل و آویز می‌نمایند... و مردم به در و دیوار و زنجیر و جام آن دخیل بسته حاجت می‌طلبند... (شهری، ۲۱۸-۲۱۷-۲۱۶)
ویژگی کالبدی	*چیپره دستی در زدن سقف (پوشش) مهمترین مهارت معماران؛ استفاده از انواع طاق در فرم معماری (پوشش‌های چند ذرع دهانه تیغه‌ای - طاق‌ها ضربی، هشت ترک، خوانچه‌ای، کاسه، چهار بخشی، تخت، جناقی و طاق منقش دهانه‌دار)	نقد لغوی	فرم‌های بومی گرایانه	این مرد از بناهای چیره دستی بود... و در پایه‌های «بتو» و پوشش‌ها و طاق‌ها و دیوارکشی‌ها چنان زبردست بود که در یک روز کار چهار بنای ورزیده را بدون سرموئی عیب و نقص و ایراد به ثمر می‌رسانید و از پختگی و کارآمدی او همین بس که پوشش‌های چند ذرع دهانه تیغه‌ای و طاق‌های ضربی و هشت ترک و خوانچه‌ای و کاسه و چهار بخشی و تخت و جناقی و طاق‌های منقش دهانه‌دار تیمچه‌ها و کاروانسراها و بالابردن مناره‌های مساجد و... (شهری، ۲۳۴) (*بتو: پایه‌های ممتد ستون)
ویژگی کالبدی - اجتماعی	*مسجد سپهسالار؛ مکان شاخص و معیار معماری آن دوران (اسطوره مکان) - *از شاگرد بنا بودن تا معمار شدن به دلیل ذوق و استعداد؛ معماری هنر و فنی تجربی و ذاتی بوده است.	نقد لغوی نشانه‌شناسی اجتماعی	مکان‌ها و مناطق بومی	همین معمار جعفرخان که حالا اینهم آهن و تلب پیدا کرده همه میدونن و حتی مسجد سپهسالارو می‌ساختن دم دست اوس حسین شاگرد بنایی می‌کرده و ذوقشو داشته ... (شهری، ۲۴۸)

<p>ویژگی زیبایی‌شناسی / منظری- بصری ویژگی اقلیمی</p>	<p>*باغات و باغچه‌های پر دار و درخت و شکوفه‌های درختان که از پشت دیوارهای داخل و خارج شهر دیده می‌شود؛ طبیعت‌گرایی (اهمیت گل و گیاه و سبزینگی) و توصیف طبیعت بومی *اسطوره مکان (بید مجنون، افاقیا و نارون شاخصه‌های شهر تهران) *آب و هوا؛ هوای لطیف بهار- باد شمال تهران-</p>	<p>نقد لغوی نقد فنی نقد زیبایی‌شناسی</p>	<p>فرم‌های بومی گرایانه توصیف طبیعت بومی</p>	<p>ماه اول بهار به پایان رسیده بود و هوای لطیف ربیعی روح پرور هر مشام می‌گردید و شکوفه‌های درختان زردآلو و گیلاس با رنگ‌های نوازشگر خود از پشت دیوارهای باغچه‌ها و باغات داخل و اطراف شهر به عشوگری برخاسته... و شاخه‌های بید مجنون چون دوشیزگان از حمام درآمده گیسوان خود را افشان کرده و منتظر باد شمال نشسته، نارون‌های کرپه گوشه و کنار چون گنبد‌های معرق معابد آرامبخش گردیده، برگ گل‌های درختان افاقیا چون سکه‌های سفیدی که بر سر عروس و دامادهای جوان بیفشانند... . (شهری، ۲۷۱)</p>
<p>تقابل سنت و مدرنیته ویژگی صدا ویژگی زیبایی‌شناسی</p>	<p>تقابل میان کالبد جدید و قدیم شهر تهران: - اولین تغییرات صورت گرفته در شهر جداکردن پیاده‌رو از سواره‌رو (خیابان‌کشی و تفکیک راه‌ها و دسترسی‌ها) بوده است. - تغییرات کالبدی؛ خراب کردن دروازه‌ها، تسطیح خیابان‌ها، سنگفرش کردن معابر، اجبار مغازه‌داران به تعمیر و تغییر قیافه‌های نامطبوع اماکن خود. - پاک‌ی و پاکیزگی شهر - بوق (قلمرو صدا) و چراغ نماد تهران مدرن - زیباسازی شهر - ایجاد خدمات شهری</p>	<p>نقد لغوی تقابل‌های دوگانه نقد زیبایی‌شناسی</p>	<p>فرم‌های بومی گرایانه مکان‌ها و مناطق بومی تقابل سنت و مدرنیته</p>	<p>از جمله کارهای سید ضیاءالدین ... تعیین مسیر برای سوارگان از خیابان و عبور پیادگان را در پیاده رو قرار دادن. دستور هفته یکبار آب خزینه‌های حمام‌ها را تعویض نمودن. بوق و چراغ جلوی درشکه‌ها نصب کرن، نمره کردن وسایط نقلیه و صدها فرمان و دستورات و وضع بسیاری قوانین دیگر با سرعت هرچه تمام‌تر به اضافه جمع‌آوری متکدیان و گدایان که قسمت آخری‌اش را، گدای حاجی‌آبادی فهمیده از تهران گریخته... کارهای ساختمانی نیز به دستور دولت جدید به راه افتاده از آنجا که بعضی دروازه‌ها باید خراب و معابر سنگ فرش روی و مجاری آب‌ها پوشیده شده خیابان‌ها تسطیح و تنظیم گردیده کسب مجبور به تعمیر و تغییر قیافه‌های نامطبوع اماکن خود گردیده بودند و جنبشی محسوس در جمود و خمود صد و پنجاه ساله مردم پدید آمده بود. (شهری، ۴۵۳- (۴۵۱-۴۵۲)</p>
<p>تقابل دوگانه ویژگی مکانی- اجتماعی</p>	<p>شمیران و شاه عبدالعظیم؛ *دو سر(جهت) تهران و تعیین کننده محدوده شهر- *ویژگی‌های شهری و عناصر شاخص- *تقابل بخش شمال و جنوب شهر (ارزش‌های متفاوت</p>	<p>نقد لغوی تقابل‌های دوگانه نشانه‌شناسی اجتماعی</p>	<p>مکان‌ها و مناطق بومی</p>	<p>همه این حرفا و کارا واسه اینکه ما با هم آیمون تو به خوب نمیره، من طرف شمرون میرم و تو طرف شابدالعظیم راه افتادی و هرگز به هم نمیتونیم برسیم... (شهری، ۵۰۲)</p>

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

با توجه به اینکه معماری تبلوری از فرهنگ و آداب و سنن هر منطقه به حساب می‌آید، لذا تلاش در جهت باززنده‌سازی مولفه‌ها و شاخص‌های معماری گذشته هر منطقه سبب بازگرداندن حس آشنا و تعلق خاطر مردم نسبت به فضاها و در پی آن ایجاد حس آرامش و امنیت در فضاها می‌شود. از طرفی به کارگیری عناصر موجود در معماری گذشته شهر تهران که گاهی کاملاً مشخص و گاهی رمزآلود است موجب بازگرداندن هویت معماری از دست رفته این شهر و رسیدن به کیفیت فضایی مطلوب خواهد شد. از این رو ویژگی‌های استخراج شده معماری تهران قدیم از طریق خوانش داستان منتخب «شکر تلخ» بر مبنای تطبیق میان اصول منطقه‌گرایی انتقادی و ویژگی‌های داستان‌های اقلیمی به شرح زیر است:

۱- ویژگی‌های مکانی- منطقه‌ای، که در آن شهر تهران به دو بخش؛ شهر(چهار محله عودلاجان، چال میدان، بازار و سنگلج) و شمیران که در اصل دو سر(جهت) تهران و تعیین کننده محدوده شهر هستند، تقسیم شده است. اسطوره‌های مکان و یا به عبارتی شاخصه‌های این شهر عبارتند از: کاریزها، قنات‌ها، دروازه‌ها، درختان چنار، نارون، اقاویا و بید مجنون و همچنین عمارت شمس‌العماره و برج طغرل ابن بابویه که جزء مکان‌های شاخص شهر و معیار معماری آن دوران بوده‌اند. نزدیکی بازارها و مساجد به یکدیگر و نزدیک بودن به مکان‌های شاخص مانند دروازه‌ها، موجب خوانایی دیگر مکان‌ها شده است.

۲- ویژگی‌های اقلیمی؛ آب و هوای گرم به همراه کم آبی و خشکسالی در فصل تابستان، و هوای معتدل و لطیف در فصل بهار و وزش باد شمال تهران.

۳- ویژگی‌های کالبدی شهر تهران، که شامل شاخصه‌های فیزیکی معماری (فرم، مصالح، تزئینات و رنگ)؛ رنگ سبز، آجرکاری، کاشی‌کاری، استفاده از مصالح منطقه مانند: سنگ، چوب، خشت و گل، و فرم‌های معماری مانند: سردر رفیع به همراه کتیبه شعر نوشته در وصف مهمان نوازی و دو سکوی عریض در دو طرف در ورودی که نشان از دعوت‌کنندگی دارد، و همچنین بکارگیری عناصر کالبدی همچون طاقچه و صندوقخانه(پنهانی‌ترین مکان خانه که نظافت آن نیز سالی یکبار صورت می‌گرفته). از دیگر ویژگی‌های کالبدی اهمیت سلسله مراتب دسترسی به فضاهای مختلف است؛ برای مثال از آنجا که خانه‌ها دارای دو حیاط (بیرونی و اندرونی) بوده‌اند، در جایی گفته شده که از در دو لنگه وارد دالان و سپس حیاط بیرونی و بعد از آن حیاط اندرونی می‌شده‌اند. گودی صحن حیاط نسبت به بقیه فضاها(گودال باغچه)، استفاده از انواع طاق(پوشش)؛ پوشش‌های چند ذرع دهانه تیغه‌ای - طاق‌ها ضربی، هشت ترک، خوانچه‌ای، کاسه، چهار بخشی، تخت، جناقی و طاق منقش دهانه‌دار در فرم معماری که چیره دستی در زدن آن‌ها از مهمترین مهارت معماران به حساب می‌آمده، استفاده از تناسب هندسی و عددی مانند بکارگیری اعداد سه و هفت در ساخت مثلا سه دهانه و یا پنج در، و یا مرکزیت‌گرایی در فرم و معماری برای مثال حوض وسط حیاط. اهمیت نور خورشید، دید و منظر و استفاده از عنصر آب که نشانه روشنایی است. همچنین اهمیت جهت راست که

از دیگر ویژگی‌های کالبدی به حساب می‌آید. بکارگیری جزئیاتی در معماری مانند: گل میخ‌های برنجی ستاره دار، جملات نقره، طاق منقش دهانه‌دار و...، همینطور اهمیت چیدمان داخلی فضاها مانند: استفاده از قالی و قالیچه، چراغ لاله، مبل منبت‌کاری، پرده‌های کرکر، نیز بخش جدایی‌ناپذیر در هنر معماری کالبد این شهر بوده‌اند.

۴- ویژگی‌های کالبدی- اجتماعی: تعاملات اجتماعی در کالبد بناها، مثال: آشپزخانه خانه‌ها مکانی برای برگزاری مراسم نذری پزان و معاشرت و مشارکت اهل محل در زمان‌های به خصوص، سنت دید و بازدید عید در خانه، و پشت بام خانه‌ها که محل انجام مراسم به همراه اهل محل بوده است. رابطه کالبد بنا و اجتماع اهل خانه؛ ساختن خانه فقط با هدف ایجاد سرپناه نبوده بلکه فضایی برای ایجاد شادکامی و دوستی بوده است (برتری جنبه‌های اجتماعی- فضایی بر جنبه‌های کالبدی خانه) و یا ایجاد مکانی به خصوص در خانه برای مهمان‌ها (اهمیت دادن به مهمان)؛ اتاق پذیرایی (مهمانخانه).

۵- ویژگی‌های مکانی- فضایی: نزدیکی به مکان‌های مقدس مذهبی که امنیت و حرمت، خوانایی و دسترسی به امکانات رفاهی را در بر دارد. و یا نزدیکی به بازارها که جنب و جوش و سرزندگی در آن فضاها مشهود است. برای مثال بین الحرمین (بین دو مسجد بزرگ شاه و جامع) و مدارس طلاب دینی (سپهسالار، شمس و خان مروی) در محله بازار تهران، که مرکزیت، خوانایی، اجتماع‌پذیری، امنیت و حرمت، حس حیات و فضای روحانی و مذهبی، همگی را در بر دارد. اهمیت دادن به مکان‌های مذهبی به وسیله فضاسازی با شکوه، مثال: قرار دادن آینه؛ به معنای روشنایی و راستی، چراغ لاله؛ روشنایی، نور و اشرافیت، جملات نقره و گوی، قندیل و شمایل ائمه؛ نشانه دینداری، در سقاخانه‌ها. ایجاد حس حیات و سرزندگی در فضای خانه‌ها به وسیله جنبش نارنج در آب حوض حیاط و بالا و پایین جستن ماهی‌ها.

۶- ویژگی‌های مکانی- اجتماعی: رابطه مکان با گروه‌های مختلف اجتماعی مانند: مشخص شدن هویت صاحبخانه از طریق فرم معماری، و یا ورودی و تزئینات خانه که معرف نسبت موقعیت اجتماعی فرد با خانه بوده است. اجتماع‌پذیری؛ اجتماع مردم و اهل محل برای امر به خصوص در مکان‌های خاص مثلاً در نزدیکی دروازه‌ها و میدانی اصلی، بازارها، مساجد و امامزاده‌ها. محله محوری (تعاملات اجتماعی)؛ گردهم آمدن اهل محل برای انجام مراسم مختلف مثلاً مذهبی‌خوانی، داستان‌سرایی و شعرخوانی (تعزیه‌خوانی، مرثیه‌خوانی و نقالی) در میدانی اصلی محله‌ها. نشانه‌های هویت اجتماعی و برقراری ارتباط میان فضا، مکان و اجتماع انسانی (رابطه مکان با گروه‌های مختلف اجتماعی)، مثال: کوچه حاجی‌ها که بازگو کننده هویت افراد ساکن در آن است، که در عین مرفه بودن، دارای اعتقادات مذهبی نیز بوده. اماکن و اشخاص سرشناس مشخص کننده آدرس محل و مکان. باورهای مردم نسبت به مکان به خصوص، برای مثال دخیل بستن به درخت چنار امامزاده (مکان مقدس) که ویژگی‌های طبیعت‌گرایی؛ باغ ایرانی تمثیلی از بهشت، در کنار عملکرد خنکی و سایه‌اندازی، و اسطوره مکان (درختان چناری که نزدیک امامزاده‌ها هستند علاوه بر شاخصه شهر تبدیل به اسطوره مکان نیز می‌شوند) را با هم داراست، همچنین دخیل بستن در سقاخانه (اسطوره مکان).

۷- ویژگی‌های اجتماعی- فضایی: فضاهای به خصوص عامل ایجاد تعاملات اجتماعی، مثال: گردهم آمدن در حیاط و یا گردکرسی نشستن در زیرزمین خانه‌ها(نشانه‌های آداب و معاشرت) و یا ارتباط صدای اذان(فضای مذهبی) با جمع شدن افراد در مسجد محل. اجتماع‌پذیری و دسترسی به امکانات رفاهی، مثال: نزدیکی به حرم. مراسم مختلف عامل ایجاد ارتباط بین فضاهای خانه، کوچه و محله شده است، برای مثال رابطه زنان اهل محل با مطبخ، به این معنی که مطبخ که فضای اجتماعی به حساب نمی‌آید در زمان‌های به‌خصوص به دلیل پختن نذری، تبدیل به فضای اجتماعی هم شده است و آشپزخانه خانه تبدیل به مکانی برای برگزاری مراسم نذری پزان(فضای اجتماعی) و معاشرت و مشارکت اهل محل(تعاملات اجتماعی که جزء نشانه‌های آداب و معاشرت به حساب می‌آید) شده است.

۸- ویژگی‌های زیبایی‌شناسی / منظری- بصری: طبیعت‌گرایی(اهمیت گل و گیاه و سبزینگی): جنبه زیبایی؛ باغ ایرانی تمثیلی از بهشت (بید مجنون، درختان انار، سیب، مو، شمشاد و...)، جنبه عملکردی؛ خنکی و سایه‌اندازی، طبیعت‌گرایی در کنار نشانه‌های آداب و معاشرت؛ گردهم آمدن در حیاط زیر درخت عنابی(سایه‌اندازی). در توصیف طبیعت بومی می‌توان به باغات و باغچه‌های پر دار و درخت و شکوفه‌های درختان که از پشت دیوارهای داخل و خارج شهر اشاره کرد. استفاده از رنگ‌های مکمل، مثال: استفاده از رنگ نارنجی و آبی در کنار هم. استفاده از عنصر آب در اکثر مکان‌ها؛ نشانه روشنایی و حیات، - پاکي و پاکیزگی و زیباسازی شهر؛ سنگ فرش کردن معابر، پوشاندن مجاری آب‌ها، تسطیح خیابان‌ها و ...

۹- ویژگی‌های صدایی(صدا و نقش عمده آن در شهر): قلمرو صدا؛ صدای اذان، صدای نقاره در اعیاد و جشن‌ها از نقاره‌خانه، صدای زنگ ساعت شمس‌العماره، صدای مرغ و خروس در بین‌المغربین روز و شب و صدای بوق وسایل نقلیه که نماد تهران مدرن است.

۱۰- ویژگی‌های فرهنگی: محرمیت، مثال: جداسازی فضای خصوصی و عمومی(بیرونی و اندرونی) از یکدیگر و یا دق‌الباب در دو لنگه (کلون جداگانه مختص زنان و مردان). اهمیت باورها و اعتقادات مذهبی، مثال: دخیل بستن به درخت چنار امامزاده (مکان مقدس)، خوش یومنی اعداد سه و هفت، اهمیت جهت راست. علاقه ایرانیان به شعرخوانی و داستان‌سرایی، مثال: داستان‌های نقل شده پای کرسی در خانه‌ها. اهمیت پاکي و پاکیزگی. الهام از طبیعت در هنرها، مثال: قالی و قالیچه که بخشی از فرهنگ ایرانیان- اهمیت دادن به مهمان و چیدمان داخلی فضاها، مثال: اتاق پذیرایی خانه دارای مبل منبت‌کاری، پرده‌های کرکر، قالی و قالیچه و طاقچه‌ای که بر روی آن چراغ لاله. اهمیت آداب و معاشرت برای نمونه گردهم‌آیی اهل محل به سبب علاقه مردم به فضاهای مذهبی. اهمیت تغییر و تحول در خانه؛ شگون خانه تکانی شب عید.

۱۱- تقابل‌های دوگانه: تقابل بالا و پایین شهر(شمال و جنوب شهر) و ارزش‌های متفاوت فضایی، مکانی و اجتماعی، مثال: شهر(چهار محله عودلاجان، چال میدان، بازار و سنگلج) و شمیران، و یا شاه عبدالعظیم و شمیران. تقابل میان سنت و مدرنیته، تقابل کالبد کهنه و نو(کالبد جدید و قدیم) شهر تهران، مثال: تغییر و تحول ایجاد شده در شهر بعد از ورود مدرنیته که از اولین تغییرات صورت گرفته می‌توان به جداکردن پیاده‌رو از سواره‌رو(خیابان‌کشی و

تفکیک راه‌ها و دسترسی‌ها)، خراب کردن دروازه‌ها، تسطیح خیابان‌ها، سنگفرش کردن معابر، اجبار مغازه‌داران به تعمیر و تغییر قیافه‌های نامطبوع اماکن خود، اشاره کرد. تقابل میان درون و بیرون، مثال: حیاط اندرونی و بیرونی. دستاوردهای فوق به لحاظ آنکه در قالب فرآیندهای پایدار پژوهشی، توسط محققان دیگر مورد بررسی قرار گیرند می‌توانند در توسعه حوزه بینارشته‌ای معماری و ادبیات از منظر توجه به اقلیم و بوم و حفظ هویت مکان و منطقه، نقش مهمی ایفا کنند. پژوهش حاضر با توجه به رسالت خود محورهایی را جهت انجام تحقیقات آتی پیش روی محققان قرار می‌دهد:

۱- نظریه منطقه‌گرایی انتقادی، بر اساس چه ساز و کارهایی می‌تواند در حفظ هویت مکان در هر منطقه نقش ایفا کند؟

۲- داستان‌های اقلیمی در سایر نقاط ایران چگونه می‌تواند به حفظ هویت معماری هر منطقه کمک کننده باشد؟

۳- چگونه می‌توان از ساز و کارهای معماری منطقه‌گرا جهت رسیدن به معماری مطلوب در معماری امروزه ایران بهره جست؟

۴- نقش ادبیات در معماری شهرهای مختلف ایران چگونه قابل بررسی است؟

۵- افسانه و واقعیت منطقه که یکی از اصول منطقه‌گرایی انتقادی است را چگونه می‌توان در معماری شهرهای مختلف ایران به کار برد؟

منابع

- اخوت، احمد (۱۳۷۱) دستور زبان داستان، تهران: نشر فردا.
- اسکولز، رابرت (۱۳۸۳) درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات، ترجمه فرزانه طاهری، چاپ دوم، تهران: آگه.
- اکو، امبرتو (۱۳۹۳) نشانه‌شناسی، ترجمه پیروز ایزدی، چاپ سوم، تهران: انتشارات ثالث.
- حبیبی، محسن (۱۳۸۹) قصه شهر(تهران، نماد شهر نو پرداز ایرانی ۱۲۹۹-۱۳۳۲)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خالصی مقدم، نرگس (۱۳۹۲) شهر و تجربه مدرنیته فارسی، تهران: انتشارات تیسرا.
- دیباج، سید موسی (۱۳۸۲) شعر و خانه‌ی ما: تحقیقی در معماری و ادب فارسی، تهران: نشر پیوند نو.
- شایان، حمیدرضا (۱۳۸۷) معماری در زمینه بیگانه تحلیل نظریه منطقه‌گرایی تعاملی در تجارب دهه‌های ۶۰ تا ۹۰ میلادی معماران غیر بومی کشورهای حوزه خلیج فارس(پایان نامه منتشر نشده دکتری معماری)، دانشکده معماری، دانشگاه تهران، ایران.
- شهری، جعفر (۱۳۴۷) شکر تلخ، تهران: چاپ روز.
- گورین، ویلفرد و لی، مورگان (۱۳۷۷) راهنمای رویکردهای نقد ادبی، ترجمه زهرا مهین خواه، چاپ سوم، تهران: اطلاعات.
- میر صادقی، جمال و میر صادقی(ذوالقدر) میمنت (۱۳۷۷) واژه نامه هنر داستان‌نویسی، تهران: کتاب مهناز.
- میرعابدینی، حسن (۱۳۸۰) صد سال داستان نویسی در ایران، تهران: نشر چشمه.

- آژند، یعقوب (۱۳۶۹)، "وضع ادبیات داستانی در قبل و بعد از انقلاب"، سوره، ۲ (۱۲).
- بایزیدی، قادر و همکاران (۱۳۹۲)، "جستاری بر تبیین دیدگاه‌های منطقه‌گرایی و سیر تحول آنها در معماری معاصر"، نقش جهان، ۳ (۱)، ۷-۱۸.
- بهشتی، محمد (۱۳۸۷)، "غزل باغ ایرانی"، گلستان هنر، ۱۱ (۱)، ۸-۱۲.
- ذبیح‌نیا، آسیه و حسینی‌زاده، سعیده (۱۳۹۲)، "استحکامات معماری از روی سفرنامه ناصرخسرو"، پژوهش‌های ادبی و بلاغی، ۴ (۴)، ۱۰۴-۱۱۵.
- حسن لی، کاووس و نادری، سیامک (۱۳۹۶)، "بازیابی عنصر مکان در بوف کور صادق هدایت بر پایه‌ی جغرافیای تاریخی ری و تهران"، نقد ادبی، ۳۷ (۳)، ۱۸۵-۱۶۳.
- سعدوندی، مهدی و همکاران (۱۳۹۲)، "بازنمود مفاهیم و ساختار ادبی قرآن در معماری اسلامی"، مطالعات تطبیقی هنر، ۳ (۶)، ۸۷-۹۸.
- شایان، حمیدرضا و کاملنیا، حامد (۱۳۸۷)، "منطقه‌گرایی و چالش‌های معماری معاصر در آغاز هزاره سوم"، معماری و شهرسازی، ۹۰ و ۹۱ (۹۱ و ۹۰)، ۱۰-۱۵.
- شریف نسب، مریم (۱۳۹۴)، "تقابل‌های دوگانه در داستان‌های عامه"، فرهنگ و ادبیات عامه، ۳ (۶)، ۱-۲۰.
- شیرین، قهرمان (۱۳۸۲)، "پیش درآمدی بر مکتب‌های داستان نویسی در ادبیات معاصر ایران"، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، شماره ۱۸۹، ۱۴۷-۱۹۰.
- صادقی شهپر، رضا (۱۳۸۹)، "نخستین رمان اقلیمی در داستان نویسی معاصر ایران"، کتاب ماه ادبیات، ۳۵-۳۹.
- _____، _____ (۱۳۹۱)، "حوزه‌های پنجگانه اقلیمی نویسی در ادبیات داستانی معاصر ایران"، فصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی، ۹۹-۱۲۴.
- طبسی، محسن (۱۳۹۵)، "حمام‌ها در ضرب المثل‌های فارسی"، فرهنگ و ادب عامه، ۱۱ (۱۱)، ۱۲۹-۱۵۲.
- فریور، گلرخ؛ فروتن، منوچهر؛ چرخچیان، مریم؛ و صادقی شهپر، رضا (۱۳۹۹)، "داستان‌های اقلیمی رهیافتی برای شناخت معماری خانه‌های منطقه بر پایه نظریه منطقه‌گرایی انتقادی"، مطالعات هنر اسلامی، ۱۷ (۳۹)، ۲۸۸-۳۰۷.

Abrams, M.H. (1993) A Glossary of literary terms, (6nd ed), New York: Cornell university.

Canizaro, V. (2007) Architectural Regionalism: collected writings on place, identity, modernity and tradition, (1st ed), New York: Princeton Architectural Press.

Colquhoun, A. (1997) The Concept of Regionalism, postcolonial Space(s), New York: Princeton Architectural Press.

Culler, J. (2002) Structuralist poetics, London: Routledge Classics.

Eggner, K. (2006) Placing Resistance: A Critical Regionalism, Journal of Architectural Education, 55(4), 228- 237.

Frampton, K. (1983) Towards a critical regionalism: six points for an architecture of resistance, in the anti-aesthetic: essays on postmodern culture, Washington: Bay press.

Frampton, K. (1987) Ten Points on an Architecture of Regionalism: a Provisional Polemic, New York: Princeton Architectural Press.

Gutschow, K. (2006) Concrete Resistance: Ando in the context of critical regionalism ("Pittsburgh History and Landmarks (PHLF) Book Prize for Architectural History," awarded annually to the best paper written in an architectural history class).

Ozkan, S. (2007) Regionalism within Modernism, Architectural Regionalism, New York: Princeton Architectural Press, 102- 109.

Serageldin, I. (1989) Space for freedom: The search for architectural excellence in muslim societies, London: Butterworth Architecture.

Tzonis, A. & Lefaivre, L. (1996) Why Critical Regionalism Today? Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965- 1995 (Kate Nesbit, ed), New York: Princeton Architectural Press.

Tzonis, A. & Lefaivre, L. (2003) Critical Regionalism: Architecture and Identity in a Globalized word (Architecture in Focus), New York: Prestel Pub.